

Millenarystyczny mesjanizm brazylijskich sertões. Ujęcie historyczno-ekdytyczne: streszczenie

Cel prowadzonych badań/hipoteza badawcza

Pod koniec XIX i w pierwszej połowie XX wieku w wielu miejscach brazylijskiego interioru (sertões) powstały millenarystyczne i mesjanistyczne chrześcijańskie wspólnoty religijne. Ideologicznym fundamentem tych ruchów było przekonanie, że świat jest grzeszny i niesprawiedliwy, obecne życie przebiega w czasach kryzysu kosmicznego i społecznego. Wizjom tym towarzyszyła eschatologiczna na możliwość nadzieja zbawienia, także przez ustanowienie w przyszłości nowego ładu społecznego. Nowy porządek ustanowiono pod kierownictwem charyzmatycznych osób, uznawanych przez te wspólnoty za inkarnacje świętych (nazywano je słowem *beatos*, błogosławionymi) i postaci biblijnych. Religijne i polityczne autorytety Brazylii postrzegały te formy religijności jako zagrażające porządkowi społecznemu i religijnemu, dlatego zwalczały je środkami dostępnymi w ich domenach - ich przywódcy byli ekskomunikowani, wspólnoty były poddawane policyjnym represjom; kierowano przeciw nim także ekspedycje wojskowe skutkujące niekiedy tysiącami ofiar. Chociaż to religijne i społeczne ożywienie wygasło pod koniec lat 30. XX w., obecność towarzyszących mu idei przejawia się w mniej intensywnych formach również w kulturze dzisiejszej Brazylii. Hipoteza badawcza projektu zakłada istnienie ideologicznej i pragmatycznej matrycy, wspólnego dla badanych ruchów duchowego eidosu. Przyjmuje się również, że ta matryca była wynikiem procesu kulturowego przekładu i symbolicznych negocjacji, które dokonywały się między millenarystycznymi i mesjanistycznymi wierzeniami rdzennych mieszkańców Brazylii oraz podobnymi wizjami misjonarzy i ewangelizatorów chrześcijańskich.

Zastosowana metoda badawcza

Przyjęta metodologia jest inspirowana założeniami i postępowaniem badawczym Hansa Jonasa w odniesieniu do doktryn gnostycznych epoki późnego Hellenizmu, przedstawionymi w dziele pt. „The Gnostic Religion” (Beacon Press, Boston 1958; „Religia gnozy”, przeł. M. Klimowicz, Platan, Kraków 1994). Badania Jonasa opierały się na następujących założeniach: 1. „Grecki monopol na wszelkie formy intelektualnego wyrazu miał dla orientalnego ducha znaczenie zarazem represywne i wyzwajające: represywne, ponieważ monopol ten pozbawił go własnego środka wyrazu i narzucił nienaturalną formę ekspresji jego własnych treści; wyzwajające, ponieważ pojęciowa forma grecka zaoferowała orientalnej umysłowości całkowicie nową możliwość wydobycia na jaw własnego dziedzictwa” (Jonas, 1994: 38). 2. „Wszystkie te zjawiska, tak przecież różne, są w szerokim sensie ze sobą powiązane” (Jonas, 1994, 42). 3. „Sam ten system trzeba jednak wydobyć na światło z masy różnorodnych materiałów” (Jonas, 1994, 42). Przyjęcie tej metody badań jest uzasadnione podobieństwem sytuacji kultury wschodniej okresu hellenistycznego oraz sytuacji rdzennych kultur ludów brazylijskich po ich podboju i chrystianizacji. Jedną z konsekwencji tych relacji w obu przypadkach była „teokrazja”, „pomieszanie bogów”. Jak zauważył Jonas, chociaż systemy gnostyczne były w swoich formach różnorodne, to wszystkie powtarzały te same wzory ekspresji, obrazów i sformułowań i ostatecznie stanowiły ten sam system kulturowy, religijny i ideologiczny. Ten system (eidos gnostycyzmu) Jonas wydobyl z wielu badanych materiałów i zrekonstruował w swojej pracy. Podobne badania, zmierzające do uchwycenia i przedstawienia eidosu brazylijskiego mesjanizmu i millenaryzmu, jest kluczowym celem tego projektu.

Wpływ spodziewanych rezultatów na rozwój nauki

W literaturze poświęconej badanym zjawiskom możemy znaleźć ich opis i liczne odpowiedzi na pytanie o przyczyny odrodzenia religijnego w brazylijskim interiorze, jednak nie ma wśród nich takich, które można ich nazwać „ekdytyczną syntezą”, opisującą i wyjaśniającą je w ich w źródłowym (istotowym) aspekcie, która może oprowadzić do ich pełniejszego zrozumienia. Brazylijski millenaryzm i mesjanizm nie były do tej pory badane proponowaną metodą, która, jak można przypuszczać, może ujawnić nieznaną istotną treść tych zjawisk. Millenarystyczno-mesjanistyczne ruchy i grupy pojawiały się w historii wielokrotnie, a ich idee wciąż obecne są w ideologiach ruchów religijnych, społecznych i politycznych w różnych częściach świata. Wydaje się, że są one trwałymi składnikami ludzkiej myśli, zatem ich poznanie jest ważne również dla poznania ważnych motywów przyjmowania pewnych postaw i zasad działania, w przeszłości, dzisiaj i, jak można sądzić, również w przyszłości.